

PROFESINIO, ASMENINIO IR ŠEIMOS GYVENIMO SUDERINIMAS PAGAL EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ

Inga Klimašauskienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: i.klimasauskiene@glimstedt.lt

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo sąvokos sampratą pagal Europos Sąjungos teisę. Straipsnyje atliekama istorinė ir sisteminė analizė, kuri padeda paaiškinti, kaip ši koncepcija vystėsi, kaip ji interpretuojama ir reguliuojama šiuo metu. Remiantis atlikta teisės aktų ir teismų praktikos analize, siekiama įvertinti ir parodyti esamas suderinimo instituto aiškinimo ir taikymo problemas, pateikti galimus jų sprendimo būdus.

The aim of this article is to reveal the concept of the reconciliation of professional, private and family life under European Union law. A historical and legal analysis is carried out in the article that helps to scholarly explain how this concept has evolved and is recognized and regulated at present. Based on an analysis of relevant laws and case law, the existing issues of the interpretation and application of the institution of reconciliation are assessed and possible solutions to resolve these issues are presented.

Įvadas

Pastaruosius dešimtmečius apie profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimą (angl. *reconciliation of professional, private and family life*), kitaip dar įvardijama – darbo ir privataus gyvenimo pusiausvyrą (angl. *work-life balance*) Europos Sąjungoje kalbama daug¹. Bendroju požiūriu suderinimas suprantamas kaip visuma priemonių, padedančių asmenims derinti jų įsipareigojimus darbui ir šeimai². Vis dėlto, kokie konkrečiai profesinio, asmeninio ir (ar) šeiminio gyvenimo įsipareigojimai derinami, neaiškumų kyla. Tą akivaizdžiai įrodo šiame straipsnyje atskleidžiama nevienoda suderinimo (angl. *reconciliation*) sąvokos formuluotė Europos teisės aktuose, taip pat ne iki galo aiškus jos turinys.

Tam tikrų darbo ir asmeninio gyvenimo suderinimo aspektų analizę galima įžvelgti atskirų Europos teisės mokslininkų veikaluose. Vis dėlto šie darbai labiau orientuoti į Europos Sąjungos teisėje

¹ Pavyzdžiui, žr.: European Parliament. Presidency Conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm>; Council of the European Union. European Council Brussels 22 and 23 March 2005 Presidency Conclusions 7619/1/05 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/84335.pdf>. Europos Komisija. Europa 2020 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_lt.htm>.

² Pavyzdžiui, žr., 2008 m. spalio 3 d. Europos Bendrijų Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Geresnė darbo ir gyvenimo pusiausvyrą: didesnė parama siekiant profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo“ KOM(2008) 635 galutinis. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0635:FIN:lt:PDF>>.

gausiai išplėtoto moterų ir vyrų lygybės principo įgyvendinimo³ arba konkrečių darbo ir privataus gyvenimo suderinimo priemonių⁴ užtikrinimą, bet ne pačios sąvokos turinio analizę. Lietuvoje konkrečiai profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo sampratą pagal Europos teisę analizuojančių teisės mokslininkų darbų neteko aptikti. Išsamiai Lietuvos darbo teisės integravimosi į Europos Sąjungos teisinę sistemą pagrindus tyrė T. Davulis⁵, tačiau suderinimo problema atskirai nebuvo nagrinėta. Fragmentiškų darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimo analizės aspektų galima įžvelgti kai kurių kitų mokslininkų⁶ darbuose. Vis dėlto juose gilesnis aptariamos sąvokos tyrimas neatliekamas.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo sąvokos sampratą Europos Sąjungos teisėje. Siekiant šio tikslo straipsnyje naudojami istorinis, lyginamosios analizės, gramatinis, loginis ir sisteminis tyrimo metodai. Išvados formuluojamos pasitelkiant apibendrinimo metodą.

Profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo sąvokos reikšmė atskleidžiama analizuojant Europos Sąjungos pirminės ir antrinės teisės normas, taip pat jas aiškiau suvokti pasitelkiama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika.

1. Suderinimo sąvokos kalbinė analizė

Galima iš karto pažymėti, kad Europos Sąjungos nei pirminė, nei antrinė teisė nepateikia konkrečios suderinimo sąvokos apibrėžties. Teisiniuose dokumentuose šiuo klausimu galima rasti įvairių apibrėžimų. 1974 m. Tarybos rezoliucijoje dėl socialinių veiksmų programos⁷, t. y. viename iš pirmųjų Europos dokumentų, oficialiai iškėlusią suderinimo problemą, išryškinama būtinybė derinti išsipareigojimus *šeimai su darbo siekais*⁸. 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje⁹, patikslintoje 2007 m. Strasbūre (toliau – Chartija), kuri nuo 2009 metų gruodžio įgijo privalomą teisinę galią, 33 straipsnyje tiesiogiai nurodytas siekis derinti *šeimos gyvenimą ir profesinę veiklą*. Taigi vėl akcentuojamas tik išsipareigojimų šeimai ir darbui derinimas. Europos Parlamentas, išryškindamas suderinimo problemą, 2004 m. rezoliuciją¹⁰ įvardija plačiau ir pavadinime greta profesinės veiklos ir šeiminio gyvenimo įtraukia ir asmeninį gyvenimą. 2008 m. Europos Komisija komunikate „Geresnė darbo ir gyvenimo pusiausvyra: didesnė parama siekiant profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo“¹¹ (toliau – Komunikatas), taip pat suderinimą įvardija plačiau. Kaip matyti iš Komunikato pavadinimo, apimant ne tik šeiminio, darbo, bet ir asmeninio gyvenimo derinimą. Platesnės suderinimo sąvokos

³ Pavyzdžiui, žr.: HERVEY, K. Tamara; O'KEEFFE, David, *Sex equality law in the European Union*. John Wiley & Sons, 1996; MONAGHAN QC, Karon. *Monaghan on Equality Law*. Second Edition. Oxford: University Press, 2013.

⁴ Pavyzdžiui, žr.: BARNARD, C. *EU Employment Law*. Fourth Edition. Oxford: University Press, 2012, p. 401–453; CARRACIOLO di TORELLA, E.; MASSELOT, A. *Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2010.

⁵ DAVULIS, Tomas. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

⁶ Pavyzdžiui, žr., V. Petrylaitės moksliniame darbe analizuoti pamatiniai socialinės apsaugos teisiniai principai, jame galima įžvelgti prisilietimų prie suderinimo problematikos (PETRYLAITĖ, Vida. *Pamatiniai socialinės apsaugos teisės principai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012). JANČAITYTĖ, R. *Šeimos politikos formavimas Lietuvoje*: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. R. Jančaitytė savo mokslo darbe tyrė šeimos politikos priemonių sistemą, sudarančią galimybes tėvams derinti darbą ir šeimos gyvenimą, pateikė palyginimų su kitų Europos šalių priemonių sistemomis.

⁷ 1974 m. Tarybos rezoliucija dėl socialinių veiksmų programos. *OL C 13*, 1974 2 12, p. 0001–0004.

⁸ angl. „to ensure that the family responsibilities of all concerned may be reconciled with their job aspirations“.

⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. *OL C 83*, 2010 m. kovo 30 d., p. 392–403.

¹⁰ European Parliament resolution on reconciling professional, family and private lives (2003/2129(INI)). *OL C 102E*, 2004 4 28, p. 492–497.

¹¹ 2008 m. spalio 3 d. Europos Bendrijų Komisijos Komunikatas <...>.

apibrėžties Komisija laikosi ir kituose savo dokumentuose, pavyzdžiui, Komisijos kasmetinėje lyčių lygybės ataskaitoje¹² suderinimas apima visus tris minėtus komponentus, t. y. profesinį, asmeninį ir šeiminių gyvenimo derinimą¹³. Vis dėlto suderinimo apibrėžtis teisiniuose dokumentuose, kaip matyti, nėra vienoda. Akivaizdžiai į akis krinta dar vienas pasakymas, vartojamas suderinimo sprendimuose – „darbo ir privataus gyvenimo pusiausvyra“ (angl. *work-life balance*)¹⁴. Tai kelią dar didesnę painiavą, nes „suderinimas“ ir „pusiausvyra“, ypač kalbant apie teisinę šių sąvokų reikšmę, nėra tolygu. Paprastai „darbo ir privataus gyvenimo pusiausvyra“ suprantama, kaip *siekis* sumažinti įsitraukimą į mokamą veiklą, kad būtų patenkinti kiti interesai, pavyzdžiui, sodininkystė ar tolesnis mokymasis, siekiant asmeninės gerovės, o „derinimas“ reiškia *reikalingumą* praleisti mažiau laiko darbo vietoje, kad jo daugiau būtų skirta savo šeimai¹⁵. Galimai savoka „darbo ir privataus gyvenimo pusiausvyra“ pasiskolinta iš dažnai vartojamų Tarptautinės darbo organizacijos dokumentų¹⁶. Laikantis nuoseklumo, ypač turint omenyje, kad pamatiniuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Chartijoje, kalbama ne apie „pusiausvyrą“, o „suderinimą“, būtų teisinga vartoti pastarąją koncepciją.

Ieškant atsakymo, ką reiškia suderinimas pagal Europos Sąjungos teisę, išplėsta suderinimo sąvoka, t. y. greta „profesinės veiklos“, „šeimos“ įtraukiamas žodis „asmeninis“, kyla kitas klausimas. Ar tai reiškia, kad asmeninio (ar privataus) gyvenimo sritis taip pat yra (turi būti) derinama drauge ar atskirai su kitomis dviem (t. y. „šeiminium“ ir „profesiniu“)? Suderinimo priemonės ir teisinės iniciatyvos šiam tikslui įgyvendinti¹⁷ vis dėlto to nepagrindžia. Todėl jei tikslas toks ir yra, o panašu, kad taip, į suderinimo strategiją reikėtų įtraukti ne tik šeiminių gyvenimo, bet ir asmenų privačius poreikius (pvz., tolesnis mokymas, specialių asmeninių pomėgių įgyvendinimas) ir darbą padedančius derinti sprendimus.

¹² 2009 m. gruodžio 18 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Moterų ir vyrų lygybė (2010 m.). KOM(2009) 694 galutinis [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009DC0694>>.

¹³ Plati suderinimo koncepcija vartojama ir Europos teisės ekspertų ataskaitose, rengiamose remiant Europos Komisijai. Pavyzdžiui, žr.: MILLS, Melinda, *et al. Gender equality in the workforce: Reconciling work, private and family life in Europe*. Final Report. European Union: RAND Europe, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.rand.org/pubs/research_reports/RR462.html>; European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality. *Gender Equality Law in 33 European Countries: How are EU rules transposed into national law?* European Commission: European Union, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <ec.europa.eu/.../gender-equality/.../gender_equality_law_33_countries_how...>.

¹⁴ Pavyzdžiui, žr. Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A better work-life balance: stronger support for reconciling professional, private and family life. COM(2008) 635 final [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1420176151538&uri=CELEX:52008DC0635>>; European Commission. *Work-life balance package* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-08-603_en.htm>; European Parliament. Improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding **I. P7_TA(2010)0373 (OJ C 70E, 2012 m. kovo 8 d., p. 162–176).

¹⁵ CARRACIOLO di TORELLA, E.; MASSELOT, A. *Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2010, p. 4.

¹⁶ International Labour Organization. Work-life balance [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/gb/WCMS_163642/lang-en/index.htm>.

¹⁷ Pavyzdžiui, Europos Komisijos ataskaitoje „Moterų ir vyrų lygybė – 2009“ siūloma iš dalies keisti direktyvas dėl motinstės atostogų pailginimo nuo 14 iki 18 savaičių, dėl savarankiškai dirbančių darbuotojų ir šeimos versle padedančių „sutuoktinių pagalbininkų“, vaiko priežiūros paslaugų teikimo, t. y. dėmesys telkiamas į priemones, padedančias derinti šeiminių gyvenimą su darbu (2009 m. vasario 27 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita <...>, p. 3.1, 4). Analogiški akcentai sudėti ir Moterų ir vyrų lygybės strategijoje (2010–2015) (European Commission. *Strategy for equality between women and men 2010–2015* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419794976512&uri=URISERV:em0037>>.

2. Suderinimo sąvokos išraiška Europos Sąjungos teisės aktuose

2.1. Pirminė teisė

Suderinimo teisė istoriškai kildinama iš lyčių lygybės (angl. *gender equality*) principo¹⁸, kuris tiesiogiai įtvirtintas Europos pirminėje teisėje nuo 1957 m., užtikrinimo¹⁹. Socialinė pažanga kai kuriose valstybėse narėse, taip pat Bendrijos institucijų dėmesys ir didelė ESTT praktika lėmė, kad vyrų ir moterų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas tolydžio apėmė ir kitas darbo ir profesinės veiklos sritis²⁰. Taigi ir suderinimo koncepciją.

Suderinimo teisinės kategorijos svoris kardinaliai pasikeitė 2009 m. gruodį, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai²¹, nes Chartija, kurios, kaip minėta pirmiau šiame darbe, 33 straipsnyje tiesiogiai įtvirtinama suderinimo teisė, įgijo privalomą teisinę galią ir tapo Europos pirminės teisės dalimi. Nepaisant to, reikėtų paminėti, kad ESTT šios chartijos teisinę reikšmę pripažino ir iki tol²².

Nesiginčijant dėl Chartijos, įskaitant jos 33 straipsnyje deklaruojamos šeimos gyvenimo ir profesinės veiklos suderinimo teisės, imperatyvaus pobūdžio, vis dėlto teigti, kad ši norma pati savaime atitinka ir (ar) užtikrina *suderinimą*, kaip jis suprantamas šiandienos Europos teisės kontekste, būtų pernelyg drąsu. Chartijos 33 straipsnio antroje dalyje nustatyta:

„Siekiant suderinti šeimos gyvenimą ir profesinę veiklą, kiekvienas asmuo turi teisę būti apsaugotas nuo atleidimo iš darbo dėl priežasčių, susijusių su motinyste, taip pat teisę į mokamas motinystės atostogas ir į vaiko priežiūros atostogas gimus vaikui ar jį įvaikinus.“

Remiantis lingvistiniu teisės aiškinimo metodu, akivaizdu, kad *suderinimas* šioje normoje apsiriboja motinystės apsauga ir tik kiek tai susiję su šiam tikslui skirtomis motinystės ir vaiko priežiūros atostogomis. Tačiau visiškai nieko nepasakoma, pavyzdžiui, apie tėvystės atostogas, kitų priklausomų asmenų priežiūrą ar lanksčias darbo formas, o tai neabejotinai Europos Sąjungos institucijų pripažinta būtinais komponentais, siekiant paremti suderinimo sprendimus. Aptariamoms nuostatomis neišsamumas, viena vertus, bandomas pateisinti ankstyva jos projektavimo redakcija, kita vertus, kritikuojama, kad retorika ir realybė negali būti nutolusios viena nuo kitos²³. Nors ir sutinkant su tokia kritika, vis dėlto reikia pažymėti, kad pamatinės teisės nuostatos, paprastai savo turiniu yra rezervuotos. Svarbu tai, kad

¹⁸ Pavyzdžiui, žr.: UNICE/UEAMPE, CEE and ETUC. Framework of Actions on Gender Equality. 22 March, 2005, p. 2. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.worker-participation.eu/EU-Socialdialog/Interprofessional-ESD/Outcomes/Framework-of-Action/Framework-of-action-on-gender-equality>>; 2009 m. vasario 27 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita <...>, p. 2.2; taip pat Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje C-177/88 Elisabeth Johanna Pacifica Dekker prieš Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plu. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1990 I-03941; 1994 m. gegužės 5 d. sprendimas byloje C-421/92 Gabriele Habermann-Beltermann prieš Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1994 I-01657; 1998 m. birželio 17 d. sprendimas byloje C-243/95 Kathleen Hill ir Ann Stapleton prieš The Revenue Commissioners ir Department of Finance. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1998 I-03739.

¹⁹ Europos ekonominės bendrijos (EEB) ir Europos atominės energijos bendrijos (EAEB arba „Euratom“) arba Romos sutartys, pasirašytos 1957 m. kovo 25 d. ir įsigaliojo 1958 m. sausio 1 d. (OL C 84, 2010 m. kovo 30 d., p. 58–61). Šiandien tai Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 157 str. (Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija. OL C 326, 2012 m. spalio 26 d., p. 1–390).

²⁰ DAVULIS, Tomas. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva* <...>, p. 237.

²¹ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. OL C 306, 2007 m. gruodžio 17 d., p. 1–229.

²² Pavyzdžiui, žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimą byloje C-540/03 Europos Parlamentas prieš Europos Sąjungos Tarybą, p. 38. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2006 I-05769.

²³ McGLYNN, C. *Reclaiming a Feminist Vision: The Reconciliation of Paid Work and Family Life in European Union Law and Policy* (2001) 7 Columbia Jo.E.L., p. 241, 262–263. In BARNARD, C. *EU Employment Law* <...>, p. 453.

suderinimo teisė pati savaime jau yra pripažįstama fundamentalia²⁴, kurios įgyvendinimas turėtų būti užtikrintas antrine teise, prie kurios dabar ir nuoseklu pereiti.

2.2. Antrinė teisė

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad nors suderinimo koncepcija daugiausia išplėtotą remiantis direktyvomis, kurios pagal Europos Sąjungos teisės aktų hierarchijos sistemą paprastai neturi tiesioginio veikimo galios ir jose nustatyti privalomi rezultatai į nacionalinę teisę perkeliama atskiru teisės aktu, paliekant valstybei galimybę pasirinkti įgyvendinimo formą ir būdus, vis dėlto valstybės narės veiksmų laisvė šiuo atžvilgiu yra ribota. Vaizdžiai tai rodo ESTT sprendimas, tiesiogiai susijęs su Lietuva ir šiame darbe ne kartą minėta Chartija, byloje *Runevič-Vardyn ir Wardyn*²⁵. Šioje byloje buvo sprendžiami nediskriminavimo pilietybės pagrindu, vienodo požiūrio į asmenis klausimai. Akcentavęs Direktyvos 2000/43/EB²⁶ tikslą, teisių, kurias ja siekiama apsaugoti, pobūdį ir į tai, kad nagrinėjamoje srityje ši direktyva yra ne kas kita kaip lygybės principo, kuris yra vienas iš bendrųjų Sąjungos teisės principų, pripažintų Chartijos 21 straipsnyje, išraiška, ESTT konstatavo, kad šios direktyvos taikymo sritis negali būti apibrėžiama siaurai²⁷.

Ši taisyklė šio darbo kontekste svarbi tuo, jog leidžia tikėtis, kad analogiškas, t. y. plečiamas, požiūris bus taikomas ir aiškinant teisės aktus, susijusius su Chartijos 33 straipsnyje įtvirtinta suderinimo teise. Tai, beje, koreliuotų su šio darbo pirmoje dalyje išryškintu, išplėstu suderinimo sąvokos, greta profesinio, šeiminių gyvenimo įtraukiant ir asmeninį gyvenimą, vartojimu.

Komisija Komunikate yra nurodžiusi, kad strategija, kaip paremti suderinimo sprendimus, grindžiama daugeliu komponentų. Pagrindiniai įvairių politikos sričių komponentai yra vaikų priežiūros infrastruktūra, teisė į atostogas ir lanksčiojo darbo laiko sistema²⁸. Nors naujų iniciatyvų ir suderinimo užtikrinimo priemonių paketas kaskart tobulinamas²⁹, tačiau pagrindinės sritys, kur link adresuojama derinimo būtinybė, pakankamai aiškios. Jos apima: 1) atostogas: motinystės (nėštumo ir gimdymo), vaiko priežiūros, tėvystės, atostogos dėl šeiminių priežasčių, 2) lanksčius darbo susitarimus: terminuotus, ne visos darbo dienos, nuotolinio darbo, darbo per laikinojo įdarbinimo įmones ir kt., 3) vaikų ir kitų priklausomų asmenų priežiūrą³⁰. Dėl šių trijų esminių derinimo priemonių paketo bene vieningai

²⁴ Pavyzdžiui, žr.: Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. spalio 2 d. sprendimą byloje C-1/95 *Hellen Gerster prieš Freistaat Bayern*. Teismo praktikos rinkinys 1997 I-05253; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 17 d. sprendimas byloje C-243/95 <...>.

²⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje C-391/09 *Malgožata Runevič-Vardyn ir Lukasz Pawel Wardyn prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją ir kt.* Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 2011 I-03787.

²⁶ 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. *OL L 180*, 2000 m. liepos 19 d., p. 22–26.

²⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje C-391/09 <...>, p. 43. Taip pat, pvz., Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje C-149/10 *Zoi Chatzi prieš Ypourgos Oikonomikon*, kuriame, sprendžiant Direktyvos 96/34 EEB perkėlimo į nacionalinę teisę priemones, susijusias su vienodo požiūrio principo užtikrinimu, vaiko priežiūros atostogomis gimus dvyniams, konstatuota: „*Nacionalinis teismas turi įvertinti, ar nacionaliniu reglamentavimu tenkinamas šis reikalavimas, ir prireikus aiškinti šį nacionalinį reglamentavimą kiek įmanoma taip, kad jis atitiktų Sąjungos teisę.*“ (p. 75).

²⁸ 2008 m. spalio 3 d. Europos Bendrųjų Komisijos Komunikatas <...>, p. 2.

²⁹ Pavyzdžiui, žr.: European Commission. *Commission improves work-life balance for millions with longer and better maternity leave* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1450_en.htm>.

³⁰ Daugiau apie suderinimo priemones, pavyzdžiui, žr. European Parliamentary Research Service. *Work-life balance. Measures to help reconcile work, private and family life*. June 4, 2013. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epthinktank.eu/2013/06/04/work-life-balance-measures-to-help-reconcile-work-private-and-family-life-2/>>.

pritaria ir teisės doktrina³¹. Kiekviena minėtų suderinimo sričių yra labai plati, patenkanti į daugelį atskirų direktyvų ir kitų Europos antrinės teisės reguliavimo sričių, todėl neturint pateikti atskiro šios antrinės teisės sąrašo, ji bus analizuojama kitoje šio darbo dalyje, siekiant per ją atskleisti „suderinimo“ sąvokos reikšmę ir turinį. Tačiau, atsižvelgiant į suderinimo sąvokos išplėstą formuluotę, kurioje greta „profesinės veiklos“, „šeimos“ įtraukiamas žodis „asmeninis“, antrinėje teisėje numatytos priemonės, padedančios spręsti suderinimo problemą, nevisiškai atitinka šios sąvokos lingvistinę išraišką. Pavyzdžiui, Komunikate nurodytos teikiamos priemonės, susijusios su priežiūros infrastruktūra. Jos koncentruojamos išimtinai į vaikų priežiūros paslaugų plėtrą³², nors išryškinant suderinimo problemą pripažįstama, kad tai turi apimti ne tik vaikų, bet ir kitų priklausomų asmenų priežiūrą³³. Komisijos pristatytoje Moterų ir vyrų lygybės strategijoje (2010–2015), siekiant, be kita ko, palengvinti darbo ir privataus gyvenimo pusiausvyrą, keliamas tikslas padaryti įperkamas aukštos kokybės priežiūros paslaugas, tačiau vėlgi akcentuojama vaikų, bet ne ir kitų priklausomų asmenų priežiūra³⁴. Komisijos suderinimo priemonių pakete³⁵, pasiūlymuose, susijusiuose su vienodu požiūriu į savarankiškai dirbančius asmenis ir į jų sutuoktinius pagalbininkus, kažkodėl akcentuojamas būtent (tik) santuokinis ar pagal nacionalinę teisę pripažintas partnerystės ryšys³⁶, nors išplėsta „suderinimo“ definicija apima ne tik šeimą, bet ir asmeninį gyvenimą. Be to, „šeima“ pagal Europos teismų praktiką neapsiriboja formaliu ryšiu. Todėl kyla neaiškumų, kiek suderinimo sąvoka atitinka jos turinį, dėl to tikslinga jos sampratą paanalizuoti Europos teisę aiškinančių teismų kontekste.

3. Suderinimo sąvokos išraiška Europos teismų jurisprudencijoje

3.1. Šeimos samprata pagal EŽTT

Klausimas, ką reiškia žodžiai „šeima“, „šeiminis gyvenimas“ sąvokoje darbo, šeimos ir asmeninio gyvenimo suderinimas, koks yra skirtumas tarp „šeiminio gyvenimo“ ir „privataus gyvenimo“, buvo iškeltas Europos Parlamente ne tiek ir seniai, 2013 m. rugsėjį³⁷. Taryba, atsakydama į šį klausimą, pažymėjo, kad Europos teisėje nėra įtvirtinta sąvokos „šeima“, „šeiminis gyvenimas“, taip pat nėra apibrėžta sąvokų „šeiminis gyvenimas“ ir „privatus gyvenimas“ skirtumų, tai ESTT, taip pat EŽTT,

³¹ Pavyzdžiui, žr.: BARNARD, C. *EU Employment Law <...>*, p. 261, 401–453; CARRACIOLO di TORELLA, E.; MASSELOT, A. *Reconciling Work <...>*, p. 22.

³² Žr.: Komunikato 3.3 p., taip pat 2009 m. vasario 27 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Moterų ir vyrų lygybė – 2009“ KOM(2009) 77 galutinis, 2.1 p. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2009:0077:FIN>>.

³³ Žr.: Komunikato 1 p., taip pat Resolution of the Council and of the Ministers for Employment and Social Policy, meeting within the Council of 29 June 2000 on the balanced participation of women and men in family and working life, Article 2 (iii), (v) [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419789579067&uri=CELEX:32000Y0731\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419789579067&uri=CELEX:32000Y0731(02))>.

³⁴ European Commission. *Strategy for equality between women and men 2010-2015*, p. 5 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419794976512&uri=URISERV:em0037>>.

³⁵ 2008 m. spalio 3 d. Europos Bendrijų Komisija. Komisijos Komunikatas <...>.

³⁶ Komunikato 3.2 p. savarankiškai dirbančioms moterims ir sutuoktinėms pagalbininkėms arba partnerėms pagalbininkėms turėtų būti jų prašymu, suteikiamos tokios pačios motinystės atostogos kaip darbuotojams, Bendrijos teisėje nustatytosios Direktyva 92/85/EEB; – sutuoktiniams pagalbininkams arba pagal nacionalinę teisę pripažintiems partneriams pagalbininkams paprašius, jiems turėtų būti suteikta galimybė dalyvauti toje pačioje socialinės apsaugos sistemoje, kurioje dalyvauja savarankiškai dirbantys asmenys, ir tomis pačiomis kaip ir pastariesiems taikomomis sąlygomis“.

³⁷ EUROPEAN PARLIAMENT. Parliamentary questions. 2 September, 2013, E-009803-13 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2013-009803&language=EN>>.

kiek tai susiję su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija), aiškinimo dalykas³⁸.

Chartijos, kuri tiesiogiai įtvirtina teisę į šeimos gyvenimo ir profesinės veiklos suderinimą, preambulėje pažymėta, kad, atsižvelgiant į Sąjungos kompetenciją ir uždavinius bei į subsidiarumo principą, dar kartą įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir tarptautinių įsipareigojimų bei Konvencijos³⁹. Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas. EŽTT, taikantis Konvencijos nuostatas, savo jurisprudencijoje ne kartą yra analizavęs šeimos, šeimos gyvenimo sampratą. Šie išaiškinimai vertingi ir jais, atsižvelgiant į minėtą tiesioginę Chartijos ir Konvencijos sąsają, reikėtų vadovautis, norint suprasti šiame darbe analizuojamos suderinimo koncepcijos turinį.

Remiantis EŽTT sprendimais, šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus *de facto* santykius⁴⁰; šeimos gyvenimas gali būti konstatuotas ir tada, kai asmenų santykiai yra nutrūkę⁴¹. Svarbu atkreipti dėmesį, kad EŽTT yra konstatavęs, jog šeimos gyvenimo samprata apima ne tik tėvų (susituokusių arba nesusituokusių) santykius su vaikais, bet ir kitų artimų giminių ryšius (pavyzdžiui, senelių santykius su vaikaičiais), nes tokie giminių gali užimti svarbią vietą šeimos gyvenime⁴². Kitoje byloje į šeimos gyvenimo sampratą EŽTT įtraukė brolių ir seserų šeimos gyvenimą⁴³.

Remiantis plečiamu šeimos, šeiminių gyvenimo sąvokų aiškinimu, reikėtų suprasti, kad pagal Europos Sąjungos teisę „suderinimas“ (jam skirtos priemonės) neturėtų apsiriboti formaliai grindžiamu šeimos modeliu, taip pat tik parama tėvams, šiems sprendžiant sunkumus prižiūrint savo vaikus.

3.2. Suderinimas pagal ESTT

Ankstyvoje 1984 metų *Hofmann* byloje⁴⁴ ESTT yra konstatavęs, kad Direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris⁴⁵ nėra skirta spręsti klausimus, susijusius su šeimos tvarkymu ar pareigų tarp tėvų pasiskirstymu. Tačiau praėjus daugiau nei dešimtmečiui ESTT požiūris pakito. *Hill* byloje⁴⁶, sprendžiant vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo užtikrinimą ir klausimą, kodėl dauguma moterų renkasi darbo pasiskirstymą (angl. *job-sharing work*), ESTT argumentavo, – kad galėtų suderinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, kuris nekintamai įtraukia vaikų priežiūrą. Po to teismas dar

³⁸ EUROPEAN PARLIAMENT. Parliamentary questions. Reply. 5 November, 2013, E-009803/2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2013-009803&language=EN>>.

³⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

⁴⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją*, pareiškimas Nr. 6833/74, p. 31; 2000 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Elsholz prieš Vokietiją*, pareiškimas Nr. 25735/94, p. 43.

⁴¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Keegan prieš Airiją*, pareiškimas Nr. 16969/90, p. 44; 1997 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *X, Y ir Z prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimas Nr. 21830/93, p. 36.

⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx* <...>.

⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1997 m. rugsėjo 26 d. sprendimas byloje *El Boujaidi prieš Prancūziją*, pareiškimas Nr. 25613/94.

⁴⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1984 m. liepos 12 d. sprendimas byloje C-184/83 *Ulrich Hofmann prieš Barmer Ersatzkasse. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1984 I-03047.

⁴⁵ 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. *OL L* 39, 1976 m. vasario 14 d., p. 40–42. Direktyva 76/207/EEB buvo iš dalies pakeista 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB (*OL L* 269, 2002 m. spalio 5 d., p. 15–20, ir panaikinta 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija) (*OL L* 204, 2006 m. liepos 26 d., p. 23–36).

⁴⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 17 d. sprendimas byloje C-243/95 <...>.

pridėjo, kad Bendrijos politika šioje srityje yra skatinti ir, jei įmanoma, pritaikyti darbo sąlygas prie įsipareigojimų šeimai, ir nurodė, kad valstybių narių teisės sistemos ir Bendrijos teisė lygiai taip pat pripažįsta moters kaip ir vyro apsaugą šeimoje bei profesinėje veikloje, ir pabrėžia būtinybę suderinti darbo sąlygas ir šeimos pareigas⁴⁷. Tolesnė ESTT praktika taip pat patvirtino, kad tiek vienodo požiūrio į vyrus ir moteris nuostatos, tiek kitos priemonės, skirtos nėštumo ir motinystės apsaugai, įtvirtintos antrinėje teisėje, leidžia vyrams ir moterims suderinti savo profesines pareigas su pareigomis šeimai⁴⁸.

Paminėti ESTT sprendimai leidžia teigti, kad antrinės teisės nuostatos, susijusios su motinystės apsauga, lyčių lygybės principu yra suderinimo teisės pamatas profesinės veiklos, šeimos ir privataus gyvenimo derinimui spręsti.

Suderinimas apima teisę į vaiko priežiūros atostogas, ir tai ESTT pažymėjo *Zentralbetriebsrat* byloje⁴⁹. Šios bylos sprendimas šio darbo tyrimui svarbus ir tuo, kad jame ESTT padaro aiškų takoskyrą tarp vaiko priežiūros ir kasmetinių atostogų. ESTT, pažymėdamas, kad draudžiama nacionalinė nuostata, pagal kurią darbuotojai, pasinaudoję teise į dvejų metų vaiko priežiūros atostogas, pasibaigus šioms atostogoms praranda teisę į mokamas kasmetines atostogas, įgytą už metus prieš jų vaiko gimimą⁵⁰, sustiprina teisinę apsaugą padėti asmenims derinti darbą ir šeimos gyvenimą, neprarandant priklausanti darbo ir socialinių garantijų. Be to, ši teisinė apsauga garantuojama kiekvienam iš tėvų⁵¹. Tai pakartodamas *Álvarez* byloje⁵², ESTT paliečia ir kitą šiai darbo temai aktualų lanksčių darbo formų susitarimų aspektą, patvirtindamas, kad tokia darbo forma (konkrečiai sutrumpintas darbo dienos laikas) taip pat yra suderinimo teisės dalis. Ši ESTT praktika rodo kelis dalykus, pirma, kad suderinimas apima abiejų tėvų vienodą teisę spręsti, kuris iš jų pasinaudos priklausančia vaikus prižiūrėti teise, antra, kad suderinimas neturėtų būti suprantamas stereotipiškai, kai vyrams paliekamas šalutinis, palyginti su moterimis, vaidmuo vykdant tėvų pareigas.

Suderinimo teisės įgyvendinimo priemonei – lankstiems darbo susitarimams užtikrinti yra skirta ne viena direktyva⁵³, kurią ne kartą teko aiškinti ESTT. Ribota darbo apimtis neleidžia išsamiai atskleisti šių teisės aktų nuostatų taikymo ir aiškinimo problematikos, tačiau reikėtų pažymėti, kad byloje, kai susiduriama su moterų nėštumo ir motinystės laikotarpiu socialinę apsaugą garantuojančiomis priemonėmis, taigi ir poreikiu derinti darbą ir šeiminių gyvenimą, jų tinkamą įgyvendinimą siekiama užtikrinti maksimaliai⁵⁴. Be to, prioritetas vis dėlto teikiamas darbo stabilumui (angl. *benefit of stable*

⁴⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 17 d. sprendimas byloje C-243/95 <...>, p. 42.

⁴⁸ Pavyzdžiui, žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje C-284/02 *Land Brandenburg prieš Ursula Sass*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2004 I-11143, p. 32, 33; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. sausio 26 d. sprendimas byloje C-586/10 *Bianca Küçük prieš Land Nordrhein-Westfalen*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* (skaitmeninis) ECLI : EU : C : 2012 : 39, p. 33.

⁴⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje C-486/08 *Zentralbetriebsrat der Landeskrankenhäuser Tirols prieš Land Tirol*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2010 I-03527.

⁵⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje C-486/08 <...>, p. 56.

⁵¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje C-519/03 Europos Bendrijų Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, p. 33. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2005 I-03067; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. kovo 19 d. sprendimas byloje C-476/99 *H. Lommers prieš Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, p. 30. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-02891.

⁵² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje C-104/09 *Pedro Manuel Roca Álvarez prieš Sesa Start España ETT SA*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2010 I-08661.

⁵³ Pavyzdžiui, 1997 m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyva 97/81/EB dėl Bendrojo susitarimo dėl darbo ne visą darbo dieną. *OL L* 14, 1998 m. sausio 20 d., p. 9–14. 1999 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva 99/70/EB dėl darbo pagal terminuotas sutartis. *OL L* 175, 1999 m. liepos 10 d., p. 43–48.

⁵⁴ Pavyzdžiui, žr., Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. liepos 14 d. sprendimas byloje C-32/93 *Carole Louise Webb prieš EMO Air Cargo (UK) Ltd*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1994 I-03567; 2000 m. vasario 3 d. sprendimas byloje C-207/98 *Silke-Karin Mahlburg prieš Land Mecklenburg-Vorpommern*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2000 I-00549; 2001 m. spalio 4 d. sprendimas byloje C-438/99 *Maria Luisa Jiménez Melgar prieš Ayuntamiento de Los Barrios*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2001 I-06915.

employment), t. y. įprastai darbo formai – neterminuotoms darbo sutartims, nes, kaip pabrėžia ESTT, darbo stabilumas yra svarbiausias darbuotojų apsaugos elementas⁵⁵.

Kaip pagrįsta pirmiau, „suderinimas“, be motinystės apsaugos, su tuo susijusių atitinkamų atostogų rūšių, lanksčių darbo formų susitarimų, apima ir priežiūrą, todėl paminėtina ESTT praktika šioje srityje. *Coleman* byloje⁵⁶ ESTT teikė išaiškinimą dėl darbuotojo teisės, šiam įgyvendinant būtiną neįgalaus vaiko priežiūrą, teisinės apsaugos. Įdomu tai, kad šioje byloje, remiantis draudimo prieš bet kokią diskriminacijos formą nuostatomis, nebuvo skundžiamasi darbuotojo (motinos), kaip pagrindinės vaiko prižiūrėtojos, diskriminacija, bet tvirtinama, kad darbdavys ją išskyrė ir į ją nusiaikė būtent dėl jos neįgalaus sūnaus. ESTT pažymėjo, kad, įrodžius, kad toks priekabiavimui prilygstantis nepageidaujamas elgesys, patirtas darbuotojo, kuris nėra neįgalus, susijęs su jo vaiko, kuriam jis teikia pagrindinę dėl jo būklės reikalingą priežiūrą, negalia, prieštarautų draudimui priekabiauti⁵⁷. Ši išvada leidžia tvirtinti, kad suderinimo teisės, šiuo atveju siejamos su priežiūros komponentu, užtikrinimas antrine teise, turi būti suprantamas ne tik kaip apimantis asmenį, kuris įgyvendina priežiūros teisę, bet ir tą, kuriam priežiūra reikalinga.

Kitas pavyzdys, kiek toli nueinama į antrinę teisę, siekiant tinkamai užtikrinti galimybę asmenims derinti darbą ir asmeninio gyvenimo poreikius, galėtų būti ESTT pateikti tokios antrinės teisės, kaip valstybės narių judėjimo ir gyvenimo⁵⁸, teisės apsigyventi⁵⁹ nuostatų išaiškinimai. *Carpenter* byloje⁶⁰ ESTT, akcentuodamas sutuoktinių santuokos tikrumą ir faktiškai gyvenamą tikrą šeiminių gyvenimą, visų pirma rūpinimąsi sutuoktinio vaikais iš pirmosios santuokos, nors ir esant faktui, kad sutuoktinė pažeidė įstatymus neišvykdama iš valstybės teritorijos pasibaigus leidimo gyventi lankytojai galiojimo laikui, vis dėlto pripažino, kad, sprendimas dėl sutuoktinės išsiuntimo iš valstybės buvo neproporcingas siekiamam tikslui. *Baumbast* byloje⁶¹ ESTT labai aiškiai pripažino savo vaikus prižiūrinčiam vienam iš tėvų, neatsižvelgiant į jo pilietybę, teisę gyventi kartu su jais, nepaisant to, kad tėvai per tą laiką nutraukė santuoką arba vienas iš tėvų, kuris yra Europos Sąjungos pilietis, nėra darbuotojas migrantas priimančiojoje valstybėje narėje. Teisė apsigyventi valstybėje narėje trečiosios valstybės (Kinijos) piliečiui (motinai), realiai globojančiam vaiką, nors ji pati tokios teisės savaime neturi, taip pat konstatuotas *Chen* byloje⁶². Ši ESTT praktika rodo ryškų prioriteto teisei į šeimos gyvenimą gerbimą suteikimą, kuris, be kita ko, apima suderinimo teisės aspektus.

Aptarti ESTT išaiškinimai įtikina, kad priežiūra, kaip viena iš suderinimo priemonių, reikšminga šeiminio gyvenimo apsaugai užtikrinti. Be to, parodo, kad suderinimo koncepcijos reglamentavimo sritis išties labai plati, neapsiriboja tradiciškai suprantama motinystės ir jos apsaugos reguliavimo sritimi.

⁵⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 4 d. sprendimas byloje C-212/04 *Konstantinos Adeneler ir kiti prieš Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG)*, p. 62. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2006 I-06057. Taip pat pvz., žr.: Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje C-144/04 *Werner Mangold prieš Rüdiger Helm*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2005 I-09981; 2011 m. kovo 10 d. sprendimas byloje C-109/09 *Deutsche Lufthansa AG prieš Gertraud Kumpan*, p. 31. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2011 I-01309.

⁵⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje C-303/06 S. *Coleman prieš Attridge Law ir Steve Law*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2008 I-05603.

⁵⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje C-303/06 <...>, p. 63.

⁵⁸ 1973 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių judėjimo ir gyvenimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų teikimu, panaikinimo. *OL L* 172, 1973 m. birželio 28 d., p. 14–16.

⁵⁹ 1990 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva 90/364/EEB dėl teisės apsigyventi. *OL L* 180, 1990 m. liepos 13 d., p. 26–27.

⁶⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. liepos 11 d. sprendimas byloje C-60/00 *Mary Carpenter prieš Secretary of State for the Home Department*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-06279.

⁶¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-413/99 *Baumbast ir R prieš Secretary of State for the Home Department*. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-07091.

⁶² Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. spalio 19 d. sprendimas byloje C-200/02 *Kunqian Catherine Zhu ir Man Lavette Chen prieš Secretary of State for the Home Department*, p. 46. *Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2004 I-09925.

Išvados

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima pateikti šias išvadas:

1. Suderinimo sąvoką Europos teisėje linkstama suprasti plačiau, apimant ne tik profesinės veiklos ir šeiminio, bet ir asmeninio gyvenimo derinimą. Vis dėlto bendros terminijos teisiniuose dokumentuose, sprendžiančiuose suderinimo problemą, pasigendama.
2. Nepaisant plečiamo suderinimo sąvokos vartojimo, deklaruojami veiksmai ir teikiami pasiūlymai suderinimui užtikrinti, iš esmės apsiribojantys darbo ir šeimos apsauga, koncentruojant pagrindinį dėmesį į vaikų (bet ne ir kitų priklausomų asmenų) priežiūrą, šią koncepciją siaurina.
3. Siekiant pateisinti praplėstą profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo sąvoką, taip pat suprasti jos reikšmę, šiai dienai vien tik Europos teisės aktų nuostatų nepakanka, todėl tam neišvengiamai reikia pasitelkti Europos teisę aiškinančių teismų praktiką.

LITERATŪRA

Teisės aktai

Norminiai teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40–987.
2. Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutarties suvestinė redakcija. *OL C* 84, 2010 m. kovo 30 d., p. 58–61.
3. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija. *OL C* 326, 2012 m. spalio 26 d., p. 1–390.
4. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. *OL C* 83, 2010 m. kovo 30 d., p. 392–403.
5. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. *OL C* 306, 2007 m. gruodžio 17 d., p. 1–229.

Europos direktyvos

6. 1973 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių judėjimo ir gyvenimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų teikimu, panaikinimo. *OL L* 172, 1973 m. birželio 28 d., p. 14–16.
7. 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. *OL L* 39, 1976 m. vasario 14 d., p. 40–42.
8. 1990 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva 90/364/EEB dėl teisės apsigyventi. *OL L* 180, 1990 m. liepos 13 d., p. 26–27.
9. 1997 m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyva 97/75/EB. *OL L* 10, 1998 m. sausio 16 d., p. 24–24.
10. 1997 m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyva 97/81/EB dėl Bendrojo susitarimo dėl darbo ne visą darbo dieną. *OL L* 14, 1998 m. sausio 20 d., p. 9–14.
11. 1999 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva 99/70/EB dėl darbo pagal terminuotas sutartis. *OL L* 175, 1999 m. liepos 10 d., p. 43–48.
12. 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. *OL L* 180, 2000 m. liepos 19 d., p. 22–26.
13. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. *OL L* 269, 2002 m. spalio 5 d., p. 15–20.
14. 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija). *OL L* 204, 2006 m. liepos 26 d., p. 23–36.

Kiti Europos institucijų dokumentai

15. European Parliament resolution on reconciling professional, family and private lives. (2003/2129(INI)). 9 March 2004. *OL C* 102E, 2004 4 28, p. 492–497.

16. European Parliament. Presidency Conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm>.
17. 1974 m. sausio 21 d. Tarybos rezoliucija dėl socialinių veiksnių programos. *OL C 13*, 1974 2 12, p. 0001–0004.
18. Resolution of the Council and of the Ministers for Employment and Social Policy, meeting within the Council of 29 June 2000 on the balanced participation of women and men in family and working life, Article 2 (iii), (v) [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419789579067&uri=CELEX:32000Y0731\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419789579067&uri=CELEX:32000Y0731(02))>.
19. Council of the European Union. European Council Brussels 22 and 23 March 2005 Presidency Conclusions 7619/1/05 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/84335.pdf>.
20. 2008 m. spalio 3 d. Europos Bendrijų Komisija. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Geresnė darbo ir gyvenimo pusiausvyra: didesnė parama siekiant profesinio, asmeninio ir šeimos gyvenimo suderinimo“. KOM(2008) 635 galutinis [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0635:FIN:lt:PDF>>.
21. 2009 m. vasario 27 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Moterų ir vyrų lygybė – 2009“ KOM(2009) 77 galutinis [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2009:0077:FIN>>.
22. 2009 m. gruodžio 18 d. Europos Komisija. Komisijos ataskaita Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Moterų ir vyrų lygybė (2010 m.)“ KOM(2009) 694 galutinis [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009DC0694>>.
- Specialioji ir kita literatūra**
- Europos institucijų ir kitų autorių medžiaga**
23. BARNARD, C. *EU Employment Law*. Fourth Edition. Oxford: University Press, 2012.
24. CARRACIOLO di TORELLA, E.; MASSELOT, A. *Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
25. HERVEY, K. Tamara; O'KEEFFE, David, *Sex equality law in the European Union*. John Wiley & Sons, 1996.
26. International Labour Organization. Work-life balance [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/gb/WCMS_163642/lang--en/index.htm>.
27. European Commission. European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality. *Gender Equality Law in 33 European Countries: How are EU rules transposed into national law?* European Commission: European Union, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <ec.europa.eu/.../gender-equality/.../gender_equality_law_33_countries_how...>.
28. European Commission. *Work-life balance package* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-08-603_en.htm>.
29. European Commission. *Strategy for equality between women and men 2010-2015* [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1419794976512&uri=URI_SERV:em0037>.
30. European Parliamentary Research Service. *Work-life balance. Measures to help reconcile work, private and family life*. June 4, 2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epthinktank.eu/2013/06/04/work-life-balance-measures-to-help-reconcile-work-private-and-family-life-2/>>.
31. Europos Komisija. Europa 2020 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_lt.htm>.
32. European Parliament. Improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding ***I. P7_TA(2010)0373. *OJ C 70E*, 2012 m. kovo 8 d., p. 162–176.

33. European Parliament. Parliamentary questions. 2 September, 2013, E-009803-13 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2013-009803&language=EN>>.

34. European Parliament. Parliamentary questions. Reply. 5 November, 2013, E-009803/2013 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2013-009803&language=EN>>.

35. McGLYNN, C. *Reclaiming a Feminist Vision: The Reconciliation of Paid Work and Family Life in European Union Law and Policy* (2001) 7 Columbia Jo.E.L.

36. MILLS, Melinda, et al. *Gender equality in the workforce: Reconciling work, private and family life in Europe*. Final Report. European Union: RAND Europe, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.rand.org/pubs/research_reports/RR462.html>.

37. UNICE/UEAMPE, CEE and ETUC. Framework of Actions on Gender Equality. 22 March, 2005 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.worker-participation.eu/EU-Sozialdialog/Interprofessional-ESD/Outcomes/Framework-of-Action/Framework-of-action-on-gender-equality>>.

Lietuvos institucijų ir kitų autorių medžiaga

38. DAVULIS, Tomas. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

39. JANČAITYTĖ, R. *Šeimų politikos formavimas Lietuvoje*: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

40. MONAGHAN QC, Karon. *Monaghan on Equality Law*. Second Edition. Oxford: University Press, 2013.

41. PETRYLAITĖ, Vida. *Pamatiniai socialinės apsaugos teisės principai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismas

42. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją*, pareiškimas Nr. 6833/74.

43. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Keegan prieš Airiją*, pareiškimas Nr. 16969/90.

44. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1997 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *X, Y ir Z prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimas Nr. 21830/93.

45. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1997 m. rugsėjo 26 d. sprendimas byloje *El Boujaidi prieš Prancūziją*, pareiškimas Nr. 25613/94.

46. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Elsholz prieš Vokietiją* pareiškimas Nr. 25735/94.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

47. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1984 m. liepos 12 d. sprendimas byloje C-184/83 *Ulrich Hofmann prieš Barmer Ersatzkasse*. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1984 I-03047.

48. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1990 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje C-177/88 *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker prieš Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1990 I-03941.

49. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. gegužės 5 d. sprendimas byloje C-421/92 *Gabriele Habermann-Beltermann prieš Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.*, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1994 I-01657.

50. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1994 m. liepos 14 d. sprendimas byloje C-32/93 *Carole Louise Webb prieš EMO Air Cargo (UK) Ltd*. Teisingumo Teismo praktikos rinkinys 1994 I-03567.

51. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1997 m. spalio 2 d. sprendimas byloje C-1/95 *Hellen Gerster prieš Freistaat Bayern*. Teismo praktikos rinkinys 1997 I-05253.

52. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1998 m. birželio 17 d. sprendimas byloje C-243/95 *Kathleen Hill ir Ann Stapleton prieš The Revenue Commissioners ir Department of Finance, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 1998 I-03739.
53. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. vasario 3 d. sprendimas byloje C-207/98 *Silke-Karin Mahlborg prieš Land Mecklenburg-Vorpommern, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2000 I-00549.
54. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. spalio 4 d. sprendimas byloje C-438/99 *Maria Luisa Jiménez Melgar prieš Ayuntamiento de Los Barrios, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2001 I-06915.
55. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. kovo 19 d. sprendimas byloje C-476/99 *H. Lommers prieš Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-02891.
56. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. liepos 11 d. sprendimas byloje C-60/00 *Mary Carpenter prieš Secretary of State for the Home Department, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-06279.
57. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-413/99 *Baumbast ir R prieš Secretary of State for the Home Department, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2002 I-07091.
58. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. spalio 19 d. sprendimas byloje C-200/02 *Kunqian Catherine Zhu ir Man Lavette Chen prieš Secretary of State for the Home Department, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2004 I-09925.
59. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje C-284/02 *Land Brandenburg prieš Ursula Sass, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2004 I-11143.
60. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje C-519/03 *Europos Bendrijų Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2005 I-03067.
61. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2005 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje C-144/04 *Werner Mangold prieš Rüdiger Helm, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2005 I-09981.
62. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje C-540/03 *Europos Parlamentas prieš Europos Sąjungos Tarybą, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2006 I-05769.
63. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 4 d. sprendimas byloje C-212/04 *Konstantinos Adeneler ir kiti prieš Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG), Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2006 I-06057.
64. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje C-303/06 *S. Coleman prieš Attridge Law ir Steve Law, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2008 I-05603.
65. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje C-486/08 *Zentralbetriebsrat der Landeskrankenhäuser Tirols prieš Land Tirol, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2010 I-03527.
66. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje C-149/10 *Zoi Chatzi prieš Ypourgos Oikonomikon, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2010 I-08489.
67. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje C-104/09 *Pedro Manuel Roca Álvarez prieš Sesa Start España ETT SA, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2010 I-08661.
68. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 10 d. sprendimas byloje C-109/09 *Deutsche Lufthansa AG prieš Gertraud Kumpan, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2011 I-01309.
69. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje C-391/09 *Malgožata Runevič-Vardyn ir Lukasz Pawel Wardyn prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją ir kt, Teisingumo Teismo praktikos rinkinys* 2011 I-03787.
70. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. sausio 26 d. sprendimas byloje C-586/10 *Bianca Küçük prieš Land Nordrhein-Westfalen, Teisingumo Teismo praktikos skaitmeninis rinkinys* (Bendrasis rinkinys) ECLI:EU:C:2012:39.

RECONCILIATION OF PROFESSIONAL, PRIVATE AND FAMILY LIFE UNDER THE EUROPEAN UNION LAW

Inga Klimašauskienė

S u m m a r y

European Union (EU) primary and secondary law does not provide an explicit definition of the reconciliation of professional, private and family life. The ambiguity of this definition can be seen both in the terminology and in the content of it.

EU legislators and policy-makers often use the term “work-life balance” instead of reconciliation. Nevertheless, the fundamental legislation, i.e. the Charter of Fundamental Rights of the EU, which forms a part of EU primary law (since 1 December 2009), in using the terminology “reconciliation”, considers it reasonable to use the latter terminology rather than “work-life balance”. In addition, in EU legislation and policy a narrow expression can be found – reconciliation of work and family life, and a broader expression – reconciliation of professional, private and family life. The research illustrates, however, that it is not clear as to what exactly is being attempted to reconcile – work with family or (and) with private obligations? Furthermore, the wording used in the discussed definition creates ambiguity as to what structure of “family” and “private” life the provision is addressed.

An examination of the Court of Justice of the European Union, as well as the European Court of Human Rights case law shows that reconciliation is an attempt to broaden the scope. The “family” in terms of the reconciliation right is to be interpreted as encompassing all significant relatives in a person’s personal life, irrespective of formal relationships. Reconciliation is a multi-edged concept and involves a sophisticated framework: 1) pregnancy, birth, maternity and paternity, 2) flexible working arrangements, 3) care of adults, the elderly and other dependents. Regrettably, however, the legal measures are still very limited and are mostly focused on family needs, and therefore do not wholly justify the extended notion of reconciliation.

Įteikta 2015 m. kovo 18 d.

Priimta publikuoti 2015 m. birželio 16 d.